

Asztalos Emese NEM FOTÓ, NEM KÖNYV – MI AZ?

A photobook a fotóművészet új formája. A műfajmegjelölés régóta létező, így történetileg változó kifejezés, ma konceptuális, szubjektív hangvételű, papíralapú, manuális készítésű, kis példányszámú alkotást neveznek így, amelyet erős vizuális elbeszélés, tipográfiai bibelődés vagy akár nyomdatechnikai kísérletezés jellemez, és egészen új befogadói hozzáállást kíván. Nyugaton „az elmúlt néhány évben a nemzetközi szakmai diskurzusok egyik leggyakoribb hivatkozása a photobook”,^[1] míg itthon most törekednek ismertetésére és elismertetésére. A Margó Fesztivál egyik izgalmas programja a Petőfi Irodalmi Múzeum-beli [PHOTO/BOOK kiállítás](#) a Fialok Fotóművészeti Stúdiójának szervezésében. Alapvető célja, hogy az új forma a nagyközönség és a szűkebb szakma számára is látható legyen. A kiállítás kurátoraival, Barta Edittel és Biró Eszterrel beszélgettem.

Mindenekelőtt kezdjük definiálási kísérlettel! A magyar nyelvhasználatban a photobook egyelőre bizonytalan fogalom, értelmezhető fotókönyvnek, de ti a kiállítás meghívójában hangsúlyoztatok, hogy „eltér a korábban megismert klasszikus fotókönyvektől és albumoktól, ezért angolul használjuk magát a kifejezést.”

Biró E.: Nehéz meghatározni a műfajt, hiszen a kortárs fotót sem lehet kategorizálni anélkül, hogy valamit ne zárjunk ki. A photobook gumiforma, ami pontosan azért tud illeszkedni a fotó rendszerébe, mert anyagában, technikájában, szerkesztésében rugalmas és érzékeny. A műfajnak még nincs kiskatéja. Lehet archívumszerű, sok fotóval, de kis képekből álló, nagyon visszafogott, intim sorozat is.

Barta E.: Az angolszász megjelölés tükörfordítását, a magyar fotókönyvet kevésnek érzem. Ha az ember beírja a keresőbe a kifejezést, csak a sokadik oldalon tudja meg, hogy létezik az új értelemben használt photobook, márpedig rengeteg felhívása és díja is van. Tavaly Kölnben, időszakos jelleggel, a The Carlswerk Edition csapatának szervezésében megnyílt a világ első [Photobook Museum](#)a egy használaton kívüli gyárépületben, ahol a hatalmas, több ezer négyzetméteres tér tele volt a legkülönbözőbb technikájú, méretű, témájú alkotással. A photobook sok szempontból ugyanazokkal a problémákkal szembesül, amivel a fotó. Fontos, hogy értelmezzük a jelenséget, mert a photobook új kommunikációs felület a fotográfusok számára – új térben lehet gondolkodni és játszani. Nem az az újdonság, hogy könyvekben képeket helyezünk el!

Biró Eszter: Romlás virágai

A körülíráshoz milyen fontos tulajdonságokat emelnének ki?

Barta E.: A meghatározási kísérletbe az online-offline szempontjait is bevonnám. Ma a fotográfiák a legkülönbözőbb webes felületeken hihetetlen mennyiségben jelennek meg, s a tárolási formájukat is a virtuális tér határozza meg. A digitális robbanás után azonban nem abban a klasszikus funkcióban, ahogy a 60-as, 70-es években a fotóalbumokban. Korábban fontos és tekintélyes esemény volt egy album megjelenése, hiszen ez gyakran dokumentálta egy alkotói korszak lezárását. Ma a photobookokban az összegzés elhalványult, illetve átalakult –, adott persze a lehetőség, de nem kell feltétlenül életművet alkotni.

Biró E.: A photobook egyik előtanulmányának tekinthető a fotóösszé, melyet író és fotográfus együtt dolgoz ki, együtt szerkeszt. Photobookot készíthet az alkotó, ha nincs még több tucat képe vagy nincs mögötte évtizedes kutatómunka, de markáns mondanivalója van. A MOME-n mostanában vizsgaanyagként is gyakran photobook készül. A választásában fontos szempont, hogy bizonyos anyagok éppen könyvformátumban hatnak jól – kiállítva, térben közel sem annyira. Újdonság, hogy a fotót eredendően nem érinti meg az ember. Régen az alkotók legfeljebb arról döntöttek az előhívásnál, hogy a papírnak milyen tónusa, szemcséssége, mérete legyen, majd a képeket matt keretbe helyezték. A photobook taktilis szempontból is előnyös; a papírválasztásnál a színmélységet, a felületet másként kell figyelembe venni, hiszen számít, milyen érzés, amikor megfogod: papír vagy műanyag érzetű, vékony vagy vastag felületű. Az érintés a látványélményt is erősíti.

A photobook izgalmas tartománya a fotó és a könyv összjátéka.

Barta E.: Korábban a könyvek dokumentáltak, archiváltak, illetve ahogy Susan Sontag írta: a képek megmutatásának legkiválóbb módja a könyv. Ma ezek a szempontok már nem meghatározóak; az online megjelenéssel minden tárolható és terjeszthető. Újra kellett fogalmazni fotó és könyv találkozását is. Persze egy fotókiállításon is vizuális elbeszélés teremődik, hiszen a térbeli elrendezés is saját, személyes gondolkodásmódot fejez ki. Hagyományos kiállításon térelemekkel, méretekkel, falfelületekkel lehet játszani, a könyv más dimenziókat kínál.

Biró E.: A photobook valóban új koncepció felületként használja a könyvet. Emellett klasszikus jellemzői is továbbélnek. Digitális felületen nem őrizhető ugyanúgy egy kép, egy adatbázis, a merevlemezen például bármikor megsemmisülhet. A photobook kiváló tér, amikor épp nem lehet kiállítási minőségben és méretben kinyomtatni a fotókat – mégis lesz archiváló formánk. A nyomdatechnika fejlettsége ráadásul ma már nagyon jó minőségű képeket eredményez, a laborokban előhívott vagy nyomtatott fotókat is be lehet könyvként kötni, egészen új hatást hozva létre, ebben pedig hatalmas lehetőségek rejlenek.

Szántó Lilla: Ablak

Nyugaton a photobook népszerű, Kasselben minden évben fesztivált is rendeznek. Itthon hogy áll a befogadása?

Barta E.: A Kaposvári Egyetem fotó szakán ebben a félévben külön foglalkoztak photobook-kal, ahogy a MOME fotó szakán is rendszeresen oktatják rövid, kurzusszerű módszerrel, meghívott előadókkal. Az infrastruktúra azonban még hiányos, kevés a magyar nyelvű irodalom, nincsenek szakmai blogok, gyűjtők, műkedvelő vásárlók, terjesztők.

Biró E.: Ami a műtárgy-kereskedelmet illeti: itthon a photobookot sokszor még összekeverik a portfólióval, vagy egyáltalán nem tudják hova helyezni, míg a külföldiek számára nem új a fogalom.

A fiatal magyar alkotók körében mégis nagyon népszerű. Miért?

Biró E.: Van olyan munkám, amiről tudtam, soha nem kerül falra, de szerettem volna egybe szerkesztve, és nem csak a gépemen látni. Ez photobookban megvalósítható. Egy anyag lezárásakor különösen fontos, hogy kézbe foghassam. Másik szempont: sok képem kis méretben érvényesül, miközben a szakmában épp uralkodó irány, hogy mindent óriásira és látványosra nyomtatnak. A photobook – talán a laptopok és iPadek méreteinek hatására – a kis felületeket kedveli.

Barta E.: A fiatalabb alkotók kisebb tétben játszhatnak – miközben az alkotói felelősség nem csökken. Valóban erős elvárás, hogy a fotósok mindent műtárgy-minőségben, nagy méretben, paszpartuzva, keretezve, üveg alatt jelenítsenek meg. A photobooknak jóval kisebb a gyártási költsége.

Biró E.: Akinek tényleg szenvedélye a fotózás, és meg is van hozzá a gondolati érettsége, de nincs elég pénze, inkább kisebb papírra nyomtat, és photobookot csinál. A fotózáshoz nem elegendő a készség, a vizuális látásmód, szükség van hozzá gondolati komplexitásra, analízáló képességre is.

Barta E.: A photobook további előnye, hogy rengeteg felhívás és kiállítási lehetőség akad a műfajban. Szent-Iványi Réka photobookja – amely a PIM-es kiállításunkon is látható – például felkerült idén a kasseli Photobook Award 50-es shortlistjére, egyedüli magyarként.

A Margó Fesztiválon a photobook magyarországi premierjét láthatjuk. Hogyan jött létre a kiállítás?

Barta E.: A PIM-beli kiállítás részben a Fiatalok Fotóművészeti Stúdiójában egy évvel ezelőtt elindított photobook-műhely munkáit mutatja meg. Van, aki nem a workshop keretein belül készítette művét, de a jelentős munka helyet kapott. A kiállítás heterogén anyagot ölel át, némelyik photobook a fotóalbum felé közelít, némelyik művészkönyvekre emlékeztet, s vannak magazin jellegű alkotások is.

Pályi Zsófia: Balaton

Biró E.: Megvalósulásában is formabontó a kiállítás, hiszen a könyvek nem polcokon, a fotók nem a falon láthatók, még csak nem is posztamensen, ahol kényelmetlen volna megközelíteni, és nem lehetne lapozni. Célunk, hogy a photobookokat ne szakítsuk ki összefüggéseikből, ne csak egyik oldaluk látszódjon. Polcrendszer helyett tehát olyan bútort használunk, amit az [AU workshop](#) az alkalomra tervezett. Reméltük, hogy a nézők leülnek, lapozgatnak. Miután a kis- vagy akár egypéldányos alkotások eredetiben láthatók, bízunk abban, a bútorrendszer segít ezek megóvásában.

Barta E.: Az AU workshop fiatal magyar építészcsapat, az installáció kialakításakor, megtervezésekor fontos szempont volt, hogy a könyvek befogadása intim térben történjen. A kiállítás is új befogadói ritmust kíván – különbözőképp olvasunk szöveget könyvben és interneten, másként nézünk képet a világhálón, a kiállítótérben vagy nyomtatott könyvben.

Biró E.: Van olyan photobook, aminek alig van köze a könyvhöz, és van, amiben alig van fénykép, mégis mindegyik a fotográfiáról szól!

[1] Gellér Judit, *Fotóalbum vagy fotókönyv. Széljegyzet egy új keletű szó használatáról*, Balkon, 2014/5, 40.